

Države delimo na dve skupini:

- razvite države, razviti, bogate države, države svetovnega Severa
- države v razvoju, manj razvite države, nerazvite države, nerazviti, revne države, države tretjega sveta, države svetovnega Juga

Razlike v gospodarski razvitosti so lahko zaradi naravnih vzrokov (širjenje puščav, neugodno podnebje, gorovje) ali družbenih vzrokov (zgodovinski razvoj-multinacionalne družbe, učinkovitost gospodarskih sistemov, vojne, politična nestabilnost).

***Globalizacija** – združevanje zasebnega kapitala in svetovne proizvodnje (zmanjšuje razlike in poenotuje svet)

Kriteriji za določanje gospodarske razvitosti

- bruto domači proizvod (BDP) – zaslužek domačega proizvoda v USD na prebivalca (bruto nacionalni proizvod - +vrednost, ki jo ustvarja domači kapital v tujini) → višji BDP, višji stroški
- hektarski donos, delež brezaposlenih/zaposlenih v različnih sektorjih, stopnja prehranjnosti, št. avtomobilov/št. zdravnikov na 1000 prebivalcev, stopnja izobrazbe, delež pismenih/nepismenih
- **indeks družbenega življenja:** dohodek (koliko lahko kupijo z zasluzenim denarjem) + delež pismenih + stopnja izobrazbe + pričakovano trajanje življenja [razvite=0.9/90%, nerazvite=0.3/30%]

Globalni okoljski problemi:

- pregrevanje ozračja, tanjšanje ozonske plasti, dezertifikacija, erozija tal, onesnaženost zraka in pitne vode
- bogate države porabljajo naravne vire in selijo svoje proizvodnje v manj razvite države (ZDA-Kyotski protokol)

A Z I A

Azija je največji kontinent na Zemlji, v njej najdemo veliko skrajnosti, gorovja in nižine, revne in bogate države,...

Naravne značilnosti Azije

∞ Geološki razvoj

Jedro kontinenta (nižji in uravnan svet)

To so predeli, ki so nastali v predkambriju in sicer so to:

- Sibirska plošča
- Arabska plošča
- Indijska gruda (ščit)
- Kitajska gruda (ščit)

Kaledonska in hercinska orogeneza

Potekali sta v paleozoiku. V tem obdobju so nastala stara gorovja, in sicer gorovja osrednje Azije.

Mladonagubana gorovja

Nastala so z alpidsko orogenezo v terciarju. V tem obdobju se je Indijska podcelina, ki leži na Indoavstralski litosferski plošči približala Evrazijski, prav tako Arabska litosferska plošča.

Nastala so:

- Gorovja in planote Male Azije (Turčija)
- Kavkaz
- Iransko višavje
- Hindukuš
- Karakorum
- Himalaja
- planota Tibet
- gorovja Indokitajskega polotoka
- vulkanska otočja, ki so nastala na območju potovanja ploč in so del **ognjenega obroča**
- Indonezijsko otočje
- Fjilipinsko otočje
- Japonsko otočje

Nastala so tudi gorovja na SV Azije s polotokom Kamčatka.

V kvartarju so azijske reke nasule velike nižine:

- Mezopotamija
- S Indijska nižina, ki jo delimo na Gangeško in Bengalsko nižino
- V Kitajsko nižavje
- Z Sibirsko nižavje
- nižavje ob Kaspijskem in Aralskem Jezeru

∞ Podnebje

Pomembna dejavnika sta reliefna izoblikovanost površja in monsunsko kroženje zraka.

Reliefna izoblikovanost površja

Gorstva preprečujejo vlažnim zračnim masam iznad Indijskega oceana dostop v notranjost. Največ padavin je tam, kjer trčijo ob ovire (privetna pobočja Zahodnih Gativ, pregorja Himalaje). Največ padavin prejemajo gorata otočja »ognjenega obroča«. *Zakaj?*

Na zavetni strani gorstev so zaradi pomanjkanja količine padavin nastale puščave.

Monsunsko kroženje zraka

Poletni monsun: kopno se bolj segreje kot sosednja oceana, nad njim je območje nizkega zrčnega tlaka. Vetrovi z hladnejšega oceana na razgredeno kopno prinašajo padavine, ki trajajo tudi do več mesecev.

Zimski monsun: z bolj hladnega kopna pihajo suhi vetrovi nad topla sosednja oceana

Monsunsko dogajanje je tudi na Japonskem, Indonezijskemu otočju pa zimski monusn tudi prinaša padavine (navlaži se nad Južnotajske morjem)

PODNEBNI TIPI IN RASTJE

- **Tropsko in subtropsko podnebje:** južno od verige mladonagubanega gorstva
- **Ekvatorialno podnebje:** otočja blizu ekvatorja (tropski deževni gozd-izkrčen zaradi človekovih posegov in goste poselitve, razrastel se je sekundarni gozd-manj drevesnih vrst)
Delte velikih rek v tropski Aziji: mangrove (grmičasto in drevesno rastlinstvo, ob oseki vidimo korenine)
- **Savansko podnebje** (savansko rastlinstvo – grmičevje, drevje): Dekanski polotok, Indokitajskega polotoka
- **Tropsko in subtropsko suho in posuho podnebje** (puščavsko rastlinstvo): Arabski polotok, notranjost celine
- **Sredozemsko podnebje** (mediteransko rastje, zimzeleni listavi, iglavci, grmi, aromatična zelišča): obale Sredozemskega in Črnega morja – Libanon: dežela ceder
- **Subtropsko vlažno podnebje/monsunsko podnebje** (vlažni subtropski in monsunski gozd – gospodarsko pomembna: bambus, tikovec): JV Azija, poletni višek padavin
- **Zmernotoplo podnebje:** severno od verige mladonagubanega gorstva
- **Kontinentalno vlažno podnebje:** vzhodni del celine, zračne mase neovirano prodirajo na S Kitajske
- **Oceansko podnebje:** S Japonska
Listnati gozdovi: S Japonska, Korejski polotok, SV Kitajska
- **Kontinentalno polsuho** (polpuščavsko in puščavsko rastje) in **suho podnebje** (stepsko rastje): notranjost celine do Kaspijskega jezera
- **Zmerno hladno podnebje** (iglasti gozd-tajga): Sibirija, Rusija
- **Subpolarno podnebje** (tundrsko rastje): S Azije

Največje puščave zmernotoplega pasu: Gobi, Takla Makan, Karakum, Kizilku

AZIJSKE REKE IN NJIHOV POMEN

Azijske reke imajo velik vpliv na poselitev in preživetje prebivalstva, marsikje ljudje živijo s poplavami (nadzorovane ali nenadzorovane). Najgosteje naseljena območja na svetu so delte Gangesa, Bramaputre in Mekonga.

30% Azijskega površja obsegajo območja brez vodnega odtoka v morje v kontinentalnem polsuhem in suhem podnebnem pasu.

manj kot 500mm padavin Areična območja: območja, kjer zaradi pomanjkanja padavin sploh ni stalnih tekočih voda
Enoreična območja/območja z notranjim odtokom: območja, kjer se reke končajo v notranjosti

ARALSKO JEZERO: rečno vodo so izrabljali za namakanje, zato se je dotok v jezero zmanjšal (jezero je zelo manjše in onesnaženo s kemičnimi snovmi)

Porečja azijskih rek:

- povodje Severnega ledenega morja
- povodje Tihega oceana
- povodje Indijskega oceana
- povodje Sredozemskega morja

Povodje Tihega oceana (Huang He, Chang Jiang)

reka Huang He (*Rumena reka, reka žalovanja*) – prejema malo padavin, manjši pretok, ni plovbe, velika količina gradiva, ki ga nosi

Ko zapusti povirno gorovje, zaide na puhlične planote (100m debeli nanosi rumenkaste puhlice), ko pa priteče v Severnotajsko nižavje, začne gradivo odlagati → gradnja obrambnih nasipov (vsako leto +10cm, visoka že 20m)
Človek je z izsekavanjem gozdov, novimi obdelovalnimi površinami, čezmerno pašo, urbanizacijo poplave pospešil, saj v srednjem toku voda hitreje odteka, v spodnjem pa se preveč kopči (včasih Huang He presahne v sp. toku)

reka Chang Jiang (Jangce) – najdaljša azijska reka, teče čez redko poseljen gorski svet, njen porečje se razširi v Rdeči kotline, nato pa se zopet prebija čez gorske pregrade (Jez treh sotesk)

Je pomembna prometna žila, je zelo onesnažena in poplavljena v času poletnega monsuna

** Jez treh sotesk (2km dolg, 180m nad.viš.) – proizvodnja elektrike, omiljenje poplav v spodnjem toku, izboljšanje prometa → akumulacijsko jezero naj bi poplavljalo zaradi odlaganja materiala rek (selitev milijona ljudi)

Povodje Indijskega oceana (Ind, Ganges, Bramaputra)

Te reke izvirajo v gorstvih in tečejo po monsunskih območjih (zimski monsun > najmanjši pretok, poletni monsun > največji pretok)

reka Ind – dobiva vodo le v zgornji polovici (Pandžabu-peterorečje)

reki Ganges in Bramaputra – tečeta čez visokogorje, nato pa čez nižavja S Indije in Bangladeša (veliko poplav poleti, saj Himalaja prejme veliko mons. dežja pa tudi zaradi obalnega pritiska morja, ko ima reka veliko nanosa)

*Tropski cikloni = **tajfuni**

Povodje Sredozemskega morja (Tigris in Evfrat) – najmanjše območje z najkrajšimi rekami

Ti reki tečeta iz gorovij skozi sušno Mezopotamijo v Perzijski zaliv, največji pretok je pozimi in spomladji (sredozemske depresije in taljenje v gorah spomladji), najmanjšega pa poleti